

LIBURVAK

ANGEL IRIGARAY: *Esbozo crítico, con textos, de literatura éusca-
ra profana. (Esbozo bio-bibliográfico. Del siglo XV al XX.)* Pam-
plona (Diputación Foral de Navarra. Separata del n.º 98-99. *Re-
vista Príncipe de Viana*), 1965.

Jakintsuenetako bat dogu gaur Aingeru Irigaray Euskaltzaiña Eus-
kal Literaturaren ganean. Langille aundia izan jaku beti euskal ja-
kintzaren arloan, eta idazlan ugari argitaratu dauz bere urte luzeetan.

Lan barri bategaz agertu jaku orain. Erlejiño gaietatik kanpoko
Euskal Literaturaren atalzati batzuk emoten deuskuz bertan, bakoit-
za bere egillearen jatorrizko euskal-izkuntzan eta espaiñolera biur-
tuta. Erritar literaturako gaiak be bai.

Erdi-mendeko alderditar zalapartarien gerrate-denporetako kan-
tuen artetik iru zati emoten deuskuz: Garibayek aurkitu eban Ara-
mayokoa, Artazubiagako Martin Bañezen alargunaren illeta, eta Ber-
terretche zuberotar gaztearen kantu ezagutua.

Xuberoako Pastoralak eta Xaribariak. Irigarayk ondo ezagutzen
dauban arloa da au, Hérellek denpora batian legez. Zati ugariak em-
ten ditu emen: *Aymonen lau semeak*-etik batzuk. Ainbat berbetaldiko
aapaldiak, 1814'garren urtekoa dan *Napoleon*-etik: Jose Bonapartek,
Minak, Eskoikizek, Muratek, Infantadoko kondeak, Ferdinand VII
erregeak, Monceyk, Napoleon erregeburuak, Karol IV erregeak eta
Godoyek euren artean egiten daubezenak. *Kaniko eta Beltchitina* xa
ribariaren aapaldi luze batzuk irakurten doguz gero: Kaniko, Satan,
Jupiter, Gilento, Joanes, Ferragus eta Bulgifer egundoko erraldoi za-
rrak eta Beltxitinen arteko berbaldi barregarriak. *Ihauteri-Solas*-a:

Aratustietako barregarrialdien antzeko au, S. Harruguetek idatzi eban, eta emen ipinten dira zazpigarren agertzealdiko Talo ta Dominikaren arteko xeblebrekeriak frantzes-euskera nastuan.

Ogei ta zazpi orrialde aundi daukozan liburutxu onen azkenaldian dakar Bizkaierazko jostirudi polit bat, igaro dan gizaldian Boni Latxa-Agirrek egiña eta 1899'an Gernikan antzestua.

Idazle ezagutuen atalzatiak datoz gero. Bernat Dechepare lenengo, *Ezkonduyen koplak*-etako aapaldi batzukin. D'Etcheberri Joanes osagillea gero, *Eskuararen atsapenak*-etatik zati luze batzukin. Manezaundiren *Emazte koskak* idazlanetik bizitasun atsegiñezko zati bat, azkenez.

Idazlan-zati geiago ezpadau emoten oraingo saio onetan, beste egille pillo baten barri emoten deusku. Baleiteke laister emotea euron arteko batzuen zati batzuk, liburutxu onen antzeko beste lanen baitan. Ori gura genduke beintzat guk.

Oihenart Aillande, Zalgizeko Bertran, Belako Iakue, Mikoleta bilbotarra, Mogeldarrak (Juan Antonio, Juan Jose eta Bizenta), Iztueta Zaldibikoa, Paskual Iturriaga Agustiñ, Otsobi, Artchu, Goietche, Zabala, Abandoko Ulibarri arabarra... Txomin Agirre, Kirikiño, Urruzuno, Zamarripa, Azkue ta Barandiaran erriajakintzaren biltzailleak, Irazusta; liburu zarrak barriro argitaratu eubazan Urkijo kondea, Hiriart-Urruty, Adema, St.-Pierre, Jean Etchepare osagillea, Larreko..., *Erle gobernatzailleen guidariya*.

Vinsonen Euskal Bibliografia, Lafitte, Mitxelena eta Villasanteren Euskal Literaturaren Kondairak eta Onaindiaren Olerki bilduma aita-tzen dauz eredu ta iturritzat, zurtasunezko ardureagaz ibilteko zuzenbide leial bat esanda.

Zertan esan bearrik be eztago, baiña askok eta askok uste dogun baiño ugariagua eta aberatsagua dogu gure literatura mundutarra, bai erriarena eta baita liburuetakoa be. Gai danak eztozuz erabili izango beti gure Literaturan, baiña liburu, liburutxu, orri, idazlan, eskutitz eta abar, gai zabaletara jo dau euskerak, eta mailla oneko lan ugari aurkitu leike erlejiño gaietan sartu barik euskal antoloji aundi bat egiteko orduan. Irigarayek zabaltzen deusku bidea lan ori egiteko, liburu barri onegaz (*).

N. A.G.

(*) Egillea bera da idazki onen saltzaille: Donostian, Esnaola Kaleko 11'garren atean. 17458'gn. urrutizkiña.

J. M. SATRUSTEGUI. *Bordel bertsularia*. Auspoa Liburutegia, 45-46. 1965.

Juanes Etxamendi' «Bordel» (1792-1879) bertsulari aipatuaren eta bere familiaren aztarnak zeatz ematen ditu liburuaren lehen partean, «yite eztsuarekin», gure adiskide Satrustegik. Izan ere, «Bordel»-en itzala ez da izan nola naikoa. Manezaundik zion bezala: «Oxalde, Etxahun eta Boryel ziren mendiz bertze aldeko iru bertsulari aipatuena». Bertsuak «bihotzean errotik sartuak zituen gizona».

Bat-bateko bertsularia izanaz, gaiñera, Bordel'ek, ez bakarrik kanta, idatzi ere egiten zituan, bertsularirik geienak analpabetoak ziren denbora aietan. Beraz, orrelako bilduma batean ezin genezakean gutxi espero.

Ez orixe, ez baita atsegintasun makala izaten euskeraz idatzitako liburu bat eskuetan arturik aisa irakurri ditzakeana. Idazle guztiak orrenbeste balekitez, gure zoriona.

Barne gogoz olerkari ziranen bertsulari oietakoa genuen Bordel. Gogo-miñaz gaiñera, buru argiduna zen, ideia aundikoa, ta bere ideia oiek kontzientzia garbian zintzo finkatzen ekian gizona.

Gaiñera, argi ikusi genezake zenbait bertsutan baduela molde berezirik. Ez dakit ziur bere aurretik erabili zen bertsuaren bukaerako itz berarekin ondorengo bertsuari asiera ematea. Nik ez dut ezagutzen beinpein. Ta Bordel'en oartu naiz maiz erabiltzen duela era ori.

21 kanta dakarzuki liburuak. Beretako bi ez omen dira segurki bereak. Lafitte jaunak zion *Herria*-n: «Heietarik biga haatik (*Ene izpiritua* eta *Sortuz geroz*) ez gira batere segur Luzaidekoak direla. Aldiz uste dugu Baxenabarren bazirela kaieretan Boryel-en bertze kantu batzu, liburuak ekhartzen ez dituenak» (ikusi *Herria*, 786, agorrilaren 19-koa. 1965).

Ez gera sartuko olako edo alako kantak Bordel'enak edo beste norbaitenak ziren: ez. Biltzailleak berak zentzuz juzgatzen daki bear danean, eta bere iritziak ontzak eman genezazke norbaitek bestelako jutzifikantzarik ematen ez duen artean.

Bertsuak, ipuiak bezala, erriz-erri zabaltzen diranean ez baita erreza ziurtasunez igartzen beren sustraia nundikakoa den. Ta, maiz, itzal aundia izan dutenen lepora joaten dire. Ospetsuren bat izan duten errietan gerta diteke ori, bertakotzat jo eta baita bertsoren bat edo beste geitu ere. Neri gertatua da, Eibar'ko bertsu ta kanta zaar biltzen nenbillela, bialdu ninduen kanta asko zekizkin agure zaar batengana, ta, Eibarkotzat kantatu zidan Elizanburu'ren «Iragan besta biharanunian», bizkaierara aldatua. Bordel luzaidearrarenak ere noranai zabalduak izango dira aspaldidanik.

Ta ori gorabera, or daude, Bordel'ek aintzinatik merezi zuen oho-
rez, bere bertsu biribillak, bertsu betegarririk gabeak, biltzaillearen
itzaurre, bertsulari ospetsuaren biografiaz eta oar argigarriz beterik
liburu bilduma batean, oso gustora irakurtzeko eran.

J. SAN MARTIN.

PEDRO MIGEL URRUZUNO. *Iru ziri (Ipui ta bertso)*. Auspoa Li-
burutegia, 47. 1965. *Ur-zale baten ipuiak*. Auspoa Liburutegia, 51.
1965.

Bi liburu auekin, «Auspoa Liburutegiak» badaramazki iru bildu-
ma ale bere sortan. Lan ederra ainbeste aldizkaritan sakabanaturik
zebiltzan ipui ta bertso parregarri auk liburuetara biltzea

Bereri buruz ezer esan baiño len, zenbait gauza argi ipini nai
nituzke. «Auspoa»-k lenengo argitaratu zuan liburuan, *Euskalerritik
zerura* (5; 1961), esaten zan 1884-an jaioa zala. Baiña, Urruzuno, 1844
jaioa zan, Villasante'k bere *Historia de la literatura vasca*ren 325-
garren orrialdean ondo dakarren bezala: 1844-an jaioa eta 1923-an illa.

Beste parte batetik, idazleak, bera bizi zan artean argitaratu zi-
tuan liburu ta liburuxkak ez dira ezagutzera ematen, ta euskeltzaleen
artean orren gutxi ezagutzen diran lan auk ere merezi dute aipamen
bat. Bi lan, Sorarrain'en *Catálogo de obras euskaras*'en agertzen dira;
Urruzuno jarri bearrean, batean Urruzun eta bestean Urrusun jartzen
bai du, ta katalogoaren 1328 eta 1502-garrena dira: *Cerucc arguiya
edo jondo pensatu! berriya* (Tolosa, 1885), Aita Baudraud'en *L'âme
pénitente ou le nouveau pensez-y bien*, Urruzunok euskeratua. Villa-
santek bere liburu orren 325-gn. orrialdean dionez, 1921-ean egin
omen zan seigarren edizioea. Bestea berriz, *Igande-escolaraco jarri-
taco cantac* (Azpetia'n argitaratua, urte gabe), bertsoz egiñak.

Bi oiogandik aparte, Villasante'k aipatzen du *Meza Santua zer dan*,
Martin Cochem'ena euskeratua (Durango, 1915).

Beraz, uste baiño lan ugariagoa du Urruzunok. Ta uste baiño fun-
tsezkoagoa. Batez ere ipuietan.

1930'ean, bere eriotza ondoren, argitaratu zan *Ipuiak* bilduma li-
burua izan zan nik euskal literaturan egin nuen lenengo arkimena.
Agian, bere eragiñez poztu nintzan euskeraz idaztera. Berak erakutsi

bai zidan euskeraz ere gauz onik esan zitekeala. Izan ere, ainbeste ezerezen artean orrelako idazlanak arkitzea, eremu utsean perla garesti bat arkitzea bezalakoa da.

Errian bildutakoa ta bere buruz asmatutakoa ondo jazten ekian. Gatzeko umore bizia nai ta naiezkoa zuan euskera errikoi batean eman bearra. Gaiñera, bazuen bere idazkera berezi bat, alkarrizketa labur eta biziz ornitua.

Ondo irabaziak zituan S. Altube'k bere *La vida del euskera* (52/54 or.) lanean egiten zizkion goramenak.

Bere ipuiak errian asko zabalduak izan dira. Neri bere liburua ezagutzera eman zidana ez zan euskaltzalea ta gutxiagorik ere. Ark esan zidan, egundo etzuela liburu parregarriagorik eskuratu.

Ezagutu ditut bere ipui asko buruz ikasita dituztenak. Erri ipui ta gertaera parregarriak biltzen ibilli naizenean, maiz kontatu dizkirate bereak, nundikakoak diran jakin gabe. *Zirikadak* liburuaren 137-garren orrialdean arkitzen dan «Ijituaren konfesiñua», ezagun da Urruzuno gandikakoa dana, naiz agoz zerbait aldatua etorri.

Gure inguru oietan bere itzala izan du Pedro Migel Urruzunok. Aurtzarotik ezagutu ditut oso zabalduak. Egia esan, iñork bultzatu baninduan erri ipuiak jasotzera, Urruzuno izan da orretara geien eraman ninduana.

Bere bertso askok ez dituzte puntu aberatsak, baiña bai bertsolaririk xelebrienen ezpala. Bere lanak ez dira izango oso sakonak ta gutxiago filosofikoak. Ez. Egillearen asmua ere ez zan ori. Bere egitekoa umore utsezkoa zan eta iñork bete zezakeanik ondoen bete zuan ori. Umore aldetik, gure idazle guzien gaiñetik dago Urruzuno. Umorean berea du leenengo mailla.

Lan ederra «Auspoa»-rena. Jarrai bedi bere ipui guziak argitaratu arte.

J. SAN MARTIN.

«Gverediaga». [*Durango-Merindadeko Guerediaga-Alkartasuneko en Illeroko Aldizkaria. Euskeraz eta erderaz*]. 1966.

EGAN-en irakurleak badakite, adore aundiagaz eta gaztetasunez beteriko etorkizun ederragaz sortu dan Durango-Merindadeko Guerediaga-Alkartasunaren barri. Apat-Etxebarnek aipatu eban azkenengo zenbakian Astarloaren uri zarrean euskal-liburuak saltzeko egunak antolatzea egin zala-ta.

Durango-Merindadean sortu dan abiada barri onen antzekoak, gure alderdi guztietako bazterretan ikustea gure genduke, gure nortasuna gorde ta gizaldi askotarako irauntasuna emon daioGUN gure EuskalERRI zarrari, mundu barriak eskatzen dauban giro barrietako neurrietan sartuta bizitzeko, ostantzean osasun oneko bizitzakin ezin geintekoz bizi-ta, ba amesetako Arkadia zoragarritzko batean gelditzea gure izatea gaur, museuetarako oroigarri-atal agurgarri batean biur-tzea lakoxea izango leitzake. Guarko bizitzan bizitzen dagian EuskalERRI bat gura dogu, benetan maitatzen dogunok benetako EuskalERRIA, eta eztoGU gura kanposantu aundi baten antzeko museo batean ikustea, amesetako apaingarriz beterik.

Aldizkari aipagarri bateri be emon deutse jaiotza: «Gverediaga» daroia izenburutzat. Sei orrialde zenbaki bakoitzean, apaingarri ugari ta irartzeko molde askotarikoekin. Bilbaoko «Gráficas Ellacuria»-ren irar-lantegian moldatuta ikusi doguz lenengo iru zenbakiak.

Erderazko lan jakingarriai alde batera itxita, euskerazkoak bakarik aipatuko doguz emen. Euskal idazleen artean, lenagotik ezagunak diranen lanak agertzen dira, baiña izen barri batzuk ikusten doguz, eta orrek poztutzen gaitu batez be, Durango aldetik euskal idazle gazteak jatorkuzala jakiteak.

Lizundia ta Lasuen dira orainartekoetatik aipagarrienak. Jose Luis Lizundia da ugariena lanak emoten, baiña Balendiñ Lasuen be ez-tator makala. Eztabilta lirika gaietan galduta, ez, errikomiñez ikuturiko gaiak bertanbera itxiten ezpadabiez be. Batez be gaurkotasunez beterik dagozan gaiak daubiez gogoko biak: Galde-erantzunak, Olgeta-jokuak, Barriemoteak, Eskolai eta euskerari laguntzea, Euskal anal-fabetuen ganean, Urkiolako eleiziagaz zer gertatzen dan, Urrutiko in-txaurrak, etabar.

Urte askotarako bitzta opa deusagu *Gverediaga* ta «Gverediaga»-i, sortu dan bide onetik. Urte askotan, aurrera!

N. A.G.

CARMELO ECHENAGUSIA URIBE: *Euskal-Idazleen Lorategia (Bizkaieraz-Itzlauz)*. *Antología de Prosistas Vizcaínos*. [Seminario de Derio, 1965.]

Aita Onaindiak *Milla Euskal Olerki Eder* argitaratu euskunean, itz-lauez idazleen Euskal-Antoloji bat eskatu genduan. Orain Karmelo

Etxenagusia Uribe abadeak Derioko abadegai ikasleentzako polikopiz emon dauan bilduman, bizkaieraz idatzi daubenen artetik ogei ta amasei egilleren zati aukeratuak aurkitu geinkez. Olerkiak alde batera itzita (Onaindiarena or dago olerkietarako-ta), ezta laguntza txikia Euskal-antoloji-osotua egite-ordurako, Etxenagusiak egin deuskun lo-
rtegi au.

Asi 1596'nggo Errefraue-esaerakin, eta Mikoleta, Olaetxea, Mogeldarrak (Juan Antonio ta Juan Jose), Aita Astarloa frantziskotarra, Aita Bartolo karmeldarra, Etxeita, Txomin Agirre, Arana-Goiri, R. M. Azkue, Arriandiaga, Aita Basabe, Bustintzatarrak (Kirikiño ta Mañariko), Orixe (bizkaieraz idatzi eban aldetik), Eguzkitza, Aita Pio, Zamarripa, Otxolua, Larrakoetxeatarrak (Hipolito ta Benito), Gabirel Jauregi, G. Manterola, Onaindia, Akesolo, Aurre-Apr aiz, Goiria, Zubikarai, Erkiaga, Berriatua, Kerexeta, Felix Bilbao, San Martiñ, Juan A Etxebarria, M. Zarate, etabar, larogei zatitik gora, larogei ta bederatzi orrialde aunditan; ondo egiñiko aurkibideak ganera, eta geigarritzat beste amairu orrialde ondo beteak iztegi labur batekin, egille bakoitzaren berba batzuk azalduaz.

Kirikiñokin asten da liburua, bere ipui-abarretatik amar artuaz. Egille au da geienakin agertzen dana. Izan be, Bustintzazale gareanoi poztasuna emoten deusku bere lekuan ikusteaz bizkaitar gure idazlerik onena. Mogel, Orixe, Agirre ta beste idazlerik onetariko batzuk be leku onak irabazi ditubez bilduma onetan.

Erritar-literaturatik be eskeintzen deuskuz ale batzuk, agoz-ago edo mañetofonaz arturikoak.

Etxenagusia iritzi-emoteille argi, zur eta neurriko agertzen jaku oar laburren bidez egille bakoitzaren barri ipinte-orduan. Ezaugarri onak dakarz berak irizlaritzako, eta ezjako txarto etorriko Euskal-jakintzari Iyoretako euskalari gazte onen laguntza.

N. A.G.

NIKOLAS ORMAETXEA («ORIXE»): *Euskal-literatura'ren atze edo edesti laburra*. [Derio'ko Seminario'an, 1966.]

Derioko abadegaientzako argitaratu dau Karmelo Etxenagusiak «Orixe»-ren lan au, 1927'garren urtean *Euskal Eснаlea* aldizkarian agertu zanetik artuta.

Ogei ta bat orri daukoz, orri bakoitza arpegialde batetik bakarrik irartuta, bigarren argitaraldia dala uste dogun argitalpen onek. Polikopiz eta kanpoan zabaltzeko barik Derioko ikasleentzako bakarrik egiña da. Orain polikopiz egiten diran argitalpenen modukoa da, baiña ondo josi gura dabenak liburu etxuran errez ipinteko modukoa. Liburutegi batzuetan gordeko dira aleren batzuk, eta liburuen harriemoteilleak kontuan euki bear ditubez polikopiz egiñiko liburuak be. Kontuan euki bear dogu, polikopia be gaurko irarkola barri bat dala.

Zorionak Etxenagusia irakasle langileari, eta... ea ba, urrengoko zure barri ona zein izaten dan, Euskal-bibliografia arloan!

N. A.G.

